

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ว่าด้วยเรื่อง
อุดมการณ์ทางเพศของเพศทางเลือกผ่านแบบเรียนของไทย
A Critical Discourse Analysis of Gender Ideology
Regarding Alternative Gender through Thai textbooks

ชนัญญา หิริโกกุล¹ และ ศานิตย์ ศรีคุณ^{1*}

Chananya Hirikukul¹ and Sanit Srikoon^{1*}

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

¹ Faculty of Education, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002

* Corresponding author: sanitsrikoon@gmail.com

Received: May 7, 2024; Revised: September 21, 2024; Accepted: September 27, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ทางเพศด้วยกลวิธีทางภาษาผ่านภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในตำราเรียนหนังสือรายวิชาสุขศึกษาพื้นฐานมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยเก็บข้อมูลจากสำนักพิมพ์ 5 สำนักพิมพ์ ได้แก่ พัฒนาคุณภาพวิชาการ, วัฒนาพานิช, สกสค., อักษรเจริญทัศน์ และเอมพันธ์

จากผลการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนสุขศึกษาไม่ได้มุ่งเน้นแต่เพียงการให้ความรู้ในรายวิชา แต่ยังมีการแฝงกลวิธีการนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกไว้ด้วย เช่น การใช้คำอ้างถึง การใช้คำมูลบท การใช้คำปรากฏร่วมกัน และการใช้วัจนกรรม ซึ่งกลวิธีเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและทัศนคติบางประการในการนำเสนอภาพตัวแทนของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในมุมมองต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การนำเสนอภาพตัวแทนผู้กลุ่มเพศทางเลือกที่พึงประสงค์ ได้แก่ สังคมพุทธวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของสังคมที่ยอมรับความแตกต่างและความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงความหลากหลายทางเพศและวิถีทางเพศ และการนำเสนอภาพตัวแทนผู้กลุ่มเพศทางเลือกที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ ความรุนแรงทางวัฒนธรรมในเรื่องเพศความเชื่อที่ว่า เพศตามธรรมชาติมีเพียงเพศชายและ

เพศหญิง ส่วนเพศอื่น ๆ “ไม่ธรรมดา” จึงส่งผลให้เกิดการกลั่นแกล้งกีดกันคนข้ามเพศในสังคม ซึ่งโยงนำไปสู่ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดดั้งเดิมของคนในสังคม กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการนำเสนอปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมผ่านสื่อสาธารณะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้ผลการวิจัยก็แสดงให้เห็นถึงการสร้างภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในหนังสือเรียนเมื่อพิจารณาเทียบกับเหตุการณ์ในสังคมที่แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนความคิดเรื่องเพศภาวะแล้ว พบว่าการปรับปรุงเนื้อหาของหนังสือเรียนสุขศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแม้จะแสดงพัฒนาการที่สำคัญและมีการนำเสนอเกี่ยวกับกลุ่มเพศทางเลือกมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังปรับเปลี่ยนได้ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงในสังคมด้วยเหตุนี้อาจนำไปสู่การผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศได้

คำสำคัญ: วาทกรรมเชิงวิพากษ์, ภาพตัวแทน, กลวิธีทางภาษา, กลุ่มเพศทางเลือก

Abstract

This research aimed to analyze gender ideology using linguistic strategies through the representation of alternative gender groups in the basic health education textbooks for upper secondary school students, based on critical discourse analysis. Data was collected from five publishers: Phatthana Kritsadakarn, Wattanapanich, SKSK, Aksorn Charoentat, and Amphan.

The results of the study found that health education textbooks do not focus only on providing knowledge in the subject, but also contain strategies for presenting alternative gender groups, such as using references, using base words, using co-occurring words, and using rhetorical devices. These strategies reflect certain thoughts and attitudes in presenting representatives of gender diverse groups from different perspectives. For example, presenting desirable representations of gender diverse people, such as a multicultural society is a form of society that accepts differences and equality in human dignity, including gender diversity and sexual orientation. Presenting undesirable representations of gender diverse people, such as cultural violence on gender, the belief that natural genders are only male and female, while other genders are “unnatural”. This results in bullying and discrimination against transgender people in society, which is linked to related socio-cultural factors, such as traditional

ideas of people in society, related laws. Including the increasing presentation of various phenomena of the LGBTQ group in society through public media. The research results also show the creation of the image of the LGBTQ group in textbooks. When compared with social events that show changes in thinking about gender, it was found that the improvement of the content of health education textbooks in high school, despite showing significant developments and more presentations of LGBTQ people, has not been able to keep up with changes in society. For this reason, it may lead to the reproduction of gender inequality.

Keywords: Critical discourse, Representation, Linguistic strategies, Gender diversity

บทนำ

กระบวนการศึกษานับว่ามีส่วนสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรของประเทศ ปรากฏการณ์ทางสังคมด้านต่าง ๆ เกิดการไหลบ่าของกระแสทุนนิยม ค่านิยม และอุดมการณ์ต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้กระบวนการศึกษามีส่วนสำคัญต่อการหล่อหลอมและถ่ายทอดค่านิยม ทักษะคิด รวมทั้งเงื่อนไขทางสังคมที่มีต่อเพศ ผ่านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้เรียนทุกระดับชั้นในสถาบันการศึกษา (ตริงตรา แหลมสมุทร, 2560, น.4) ดังนั้น ข้อมูลหรือเนื้อหา รวมถึงความคิดความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏผ่านตัวบทหนังสือเรียนจึงถูกถ่ายทอดและส่งต่อไปยังผู้เรียนได้โดยง่าย

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ปัจจุบันจะมีกฎหมายหรือการประกาศใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศขึ้นในปีพ.ศ. 2558 ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางสังคม แต่ในสื่อสังคมก็ได้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับแบบเรียนไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงความลำห้ลังทางการศึกษา อาทิ ใน พ.ศ. 2564 มีรายงานข่าวถึงหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาที่มีการนำเสนอเนื้อหาเรื่องเพศในลักษณะที่ไม่เหมาะสม ดังที่ข่าวของสำนักข่าวไทยที่ลงข้อมูล (ณ วันที่ 21 มกราคม 2564) พูดถึงเรื่อง “คนข้ามเพศร้องหนังสือเรียนสุขศึกษาเนื้อหาเหยียดเพศ” แสดงให้เห็นว่ามีกลุ่มผู้ที่ไม่พึงพอใจในการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษา เนื่องจากเนื้อหาในหนังสือมีการนำเสนอข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งและอคติทางเพศ ทั้งยังมีสำนักข่าวโพสต์ทูเดย์ซึ่งปรากฏที่มาจาก <https://www.posttoday.com/social/generaV566501> (ข้อมูล ณ วันที่ 21 มกราคม 2564) ได้พาดหัวข่าวว่า “หนังสือเรียนสุขศึกษาระบุเนื้อหา “ห้ามคบเพื่อนเกย์-เพศที่สาม” เนื้อหาข่าวนำเสนอว่าหนังสือเรียนสุขศึกษามีแนวคิดที่ลำห้ลังเนื้อหาที่หนังสือเรียนนำเสนอสร้างทัศนคติเชิงลบผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ

จากการรายงานข่าวข้างต้น หากดูจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. 2551 (2551: 168) ในรายวิชาสุขศึกษากล่าวถึงคุณภาพผู้เรียนเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีข้อหนึ่งกล่าวว่า "ความเข้าใจในอิทธิพลของครอบครัว เพื่อน สังคม และวัฒนธรรมที่ติดต่อพฤติกรรมทางเพศ..." จะเห็นได้ว่าเรื่อง "เพศ" เป็นเรื่องที่หนังสือเรียนสุขศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้ความสำคัญ ประกอบกับเมื่อมีประกาศใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมทางเพศ พ.ศ. 2558 ทำให้หนังสือเรียนมุ่งเน้นการนำเสนอเรื่องความเท่าเทียมระหว่างเพศมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาระดับมัธยมศึกษาเริ่มมีการกล่าวถึงเรื่องพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ว่าส่งผลต่อความคิดในเรื่องเพศของคนในสังคม ประเด็นข้อมูลข้างต้นนี้จึงน่าสนใจว่าภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาปรากฏในลักษณะใดบ้าง และภาพตัวแทนนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความเท่าเทียมระหว่างเพศจริงหรือไม่

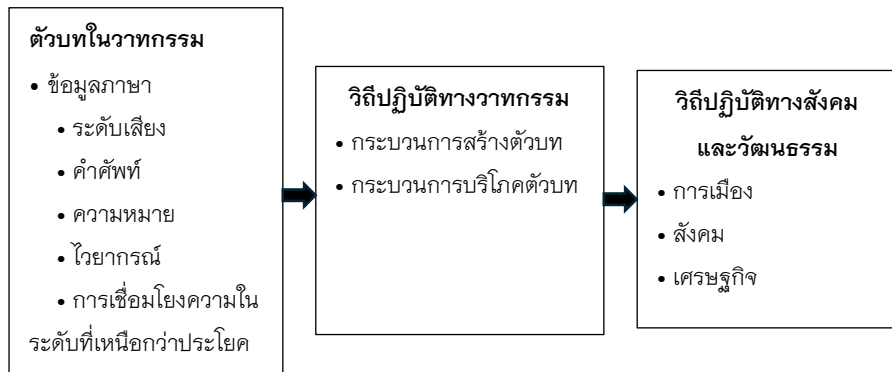
ทั้งนี้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พงพานวิชัยของภัทริยา แรมวัลย์ (2563) และ คชาธิป พาณิชตระกูล (2556) ที่ศึกษาหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นตีพิมพ์ก่อนและหลัง พ.ศ. 2560 ในประเด็นรูปแบบและลักษณะของเพศวิถี การผลิตซ้ำของมายาคติเพศวิถี รวมไปถึงการนำเสนอภาพตัวแทนที่เป็นด้านบวก และภาพด้านลบของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ งานวิจัยทั้ง 2 เล่มนี้เป็นการศึกษาโดยการวิเคราะห์ด้วยทมิได้ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และภาพตัวแทนการศึกษาด้วยเหตุข้างต้นนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาพตัวแทนของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และภาพตัวแทน เพื่อให้ทราบถึงอุดมการณ์ทางเพศด้วยกลวิธีทางภาษาผ่านภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในตัวแทนเรียนหนังสือรายวิชาสุขศึกษาพื้นฐานมัธยมศึกษาตอนปลาย

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ทางเพศด้วยกลวิธีทางภาษาผ่านภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในตัวแทนเรียนหนังสือรายวิชาสุขศึกษาพื้นฐานมัธยมศึกษาตอนปลาย

กรอบแนวคิด

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์วิเคราะห์หัตถุผลการทางเพศด้วยกลวิธีทางภาษาผ่านภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในดวบทเรียนหนังสือรายวิชาสุศึกษาพื้นฐานมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้กรอบมิติทั้ง 3 ทางวาทกรรมของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995a, 1995b) ดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่า มิติที่ 1 ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ดวบทเพื่อให้ทราบถึงกลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือก โดยจะพิจารณาทั้งในระดับคำ กลุ่มคำ ความหมายและข้อความ มิติที่ 2 ผู้วิจัยจะวิเคราะห์วิธีปฏิบัติทางวาทกรรม โดยมุ่งศึกษากระบวนการผลิตและเผยแพร่ดวบท รวมไปถึงกระบวนการบริโศดและตีความดวบท มิติที่ 3 ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างดวบทกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม โดยมุ่งศึกษาจากสถานการณ์หรือปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและบริโศดดวบท

วิธีการศึกษา

ขั้นที่ 1 : ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 : การกำหนดกลุ่มข้อมูล เป็นการสำรวจจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีการปรับปรุงและใช้ในปัจจุบัน จากการสำรวจการจัดจำหน่ายของหนังสือ

เรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาในระดับมัธยมศึกษาในร้านจำหน่ายหนังสือ และอินเทอร์เน็ต พบว่ามีจำหน่ายทั้งสิ้น 4 สำนักพิมพ์ ได้แก่ สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการวัฒนาพานิช, สกสค, อักษรเจริญทัศน์, และเอมพันธ์

ขั้นที่ 3 : การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือก ที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ทั้งหมด 4 สำนักพิมพ์ โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และภาพตัวแทน เพื่อให้ทราบถึงกลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการนำเสนอภาพตัวแทนของแต่ละกลุ่ม และเพื่อให้ทราบว่าภาพตัวแทนเพศทางเลือกที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทหนังสือเรียนมีการนำเสนอในแง่มุมใด ผู้ผลิตตัวบทมีการนำเสนอชุดความคิดที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของคนในสังคมหรือมีการนำเสนอที่แฝงอคติทางเพศ หรือความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศไว้หรือไม่ รวมถึงเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ถึงบทบาทของภาษาในหนังสือเรียนในฐานะเครื่องมือที่ใช้ในการนำเสนอความคิดและความเชื่อต่าง ๆ จากผู้ผลิตตัวบทสู่ผู้รับตัวบทหรือคนในสังคม

ขั้นที่ 4 : การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษาและภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือก โดยใช้กรอบมิติทั้ง 3 ทางวาทกรรมของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995a, 1995b)

ขั้นที่ 5 : การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยได้เจาะประเด็นวิเคราะห์เฉพาะวันภาษาเกี่ยวกับบทบาทและการนำเสนอภาพตัวแทนที่แสดงให้เห็นถึงเพศทางเลือกในเนื้อหาหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และนำเสนอในเชิงพรรณนา และเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย รวมทั้งสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

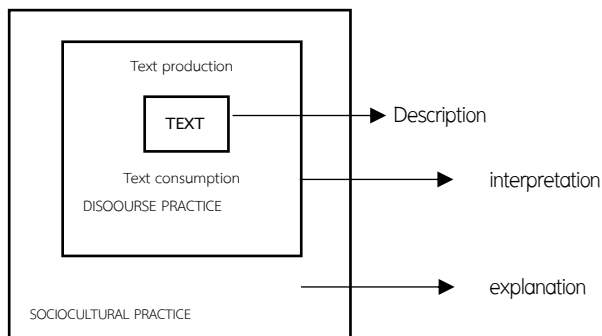
1. วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis: CDA) มุ่งศึกษาวาทกรรมในฐานะกระบวนการทางสังคม และวิเคราะห์บริบทสังคมควบคู่ไปด้วย แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995b) ได้อธิบายว่า การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มคนการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ ดังต่อไปนี้

- ตัวบท (text) หมายถึง ข้อมูลภาษา ทั้งในระดับเสียง คำศัพท์ ความหมาย ไวยากรณ์ รวมถึงการเชื่อมโยงความในระดับที่เหนือกว่าประโยค

- วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) หมายถึง การผลิตตัวบทและการบริโภคตัวบท แฟร์คลัฟ มองว่าวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมเป็นสื่อกลางระหว่างตัวบทกับสังคมและวัฒนธรรม จึงมุ่งเน้นศึกษากระบวนการผลิตและเผยแพร่ตัวบท รวมถึงกระบวนการบริโภคและตีความตัวบท

- วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural practice) หมายถึง สถานการณ์หรือปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการผลิตและการบริโภคตัวบท



ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของ แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995a, 1995b)

2. ภาพตัวแทน

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องภาพตัวแทนที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการการประกอบสร้างความหมายให้กับสรรพสิ่ง ในการศึกษาภาพของกลุ่มเพศทางเลือก คำว่า "ภาพตัวแทน" (representation) มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายไว้ ดังเช่น

ฮอลส์ (Hall, 2003) กล่าวว่า ภาพตัวแทนเชื่อมโยงความหมายระหว่างภาษากับวัฒนธรรม และภาพตัวแทนเป็นส่วนสำคัญในการผลิตความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นและถูกแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกในวัฒนธรรมนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่ง (things) มโนทัศน์ (concepts) และสัญญาณ (signs) คือ หัวใจในการผลิตความหมายในภาษา และกระบวนการที่เชื่อมโยงทั้ง 3 นี้เรียกว่า "ภาพตัวแทน"

นอกจากนี้ ศิริพร ภักดีผาสุข (2561, น. 100–103) ก็ได้นำเสนอว่า ภาพตัวแทนหมายถึง การใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์นำเสนอภาพของสรรพสิ่งในความคิดออกสู่โลกภายนอก การประกอบสร้างภาพตัวแทนเกี่ยวข้องกับจุดยืนหรือมุมมองของบุคคลนั้นต่อสิ่งต่าง ๆ ผ่านการเลือกสรร ตัดสิน ประเมินค่า แล้วจึงนำเสนอผ่านภาษา

การการศึกษาความหมายของภาพตัวแทน ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่า “ภาพตัวแทน” หมายถึง กระบวนการการประกอบสร้างทางความหมายให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ โดยการใช้ภาษาและสัญลักษณ์นำเสนอภาพของสิ่งนั้นที่อยู่ในความคิดออกสู่โลกภายนอกภาพที่นำเสนอถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านกระบวนการเลือกสรร ประเมินค่า และตีความ มิได้นำเสนอความเป็นจริงทั้งหมด เป็นการนำเสนอสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นตามความต้องการของผู้ส่งสาร การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดภาพตัวแทนในการศึกษาถึงภาพตัวแทนของเพศภาวะต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียนว่ามีการนำเสนอในลักษณะใด และมีความคิดที่แฝงอยู่เบื้องหลังหรือไม่อย่างไร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาในประเด็นเรื่องเพศ โดยเลือกศึกษาเพื่อใช้ประกอบการวิจัย ออกเป็นงานวิจัยที่ตีพิมพ์ก่อนและหลังปี 2560 ดังนี้

งานวิจัยที่ตีพิมพ์ก่อนปี 2560 ของวิจิตร ร่องวาริทพิทย์ (2559) ที่วิเคราะห์การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศโดยมุ่งเน้นศึกษากลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนมีการนำเสนอเนื้อหาที่มีอคติทางเพศค่อนข้างมาก รวมถึงอคติในเรื่องความหลากหลายทางเพศมองว่าเพศปกติ คือ เพศหญิงและเพศชาย ส่วนกลุ่มคนที่รักเพศเดียวกันหรือแสดงออกไม่ตรงกับเพศกำเนิดจะถูกจัดให้เป็นกลุ่มที่มีความผิดปกติ แต่งานวิจัยของวิจิตร ร่องวาริทพิทย์ (2559) ไม่ได้มุ่งเน้นการศึกษากลวิธีทางภาษาหรือใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในการศึกษา เพียงแต่บรรยายให้ทราบถึงการนำเสนอเนื้อหาเรื่องเพศ และให้ข้อคิดเห็นในการปรับปรุงแก้ไข ทั้งยังเป็นเพียงการศึกษากลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น

ส่วนงานวิจัยที่ตีพิมพ์หลังปี 2560 วิจัยของภัทริยา แรมวัลย์ (2563) ที่ศึกษารูปแบบและลักษณะของเพศวิถี รวมถึงวิเคราะห์การผลิตซ้ำของมายาคติเพศวิถี ผลการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนนำเสนอให้เห็นถึงเพศวิถีแบบคู่ต่างเพศซึ่งคือผู้หญิงและผู้ชาย แต่ก็ยังปรากฏการนำเสนอเนื้อหาของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ และมีการปลูกฝังความเท่าเทียมระหว่าง

เพศแต่เนื้อหาดังกล่าวยังพบในความถี่ที่ไม่สูงมาก ทั้งงานวิจัยของภทริยา แรมวัลย์ (2563) ยังไม่ได้ศึกษากลวิธีทางภาษาหรือใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในการวิเคราะห์ เพียงแต่นำเสนอให้เห็นถึงข้อมูลและภาพประกอบที่มีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องเพศวิถี ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้ของผู้วิจัยจึงแตกต่างจากงานวิจัยทั้ง 2 เล่ม ในแง่ขอบเขตการศึกษา รวมถึงแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย และผู้วิจัยยังได้ศึกษางานวิจัยที่ศึกษาจากหนังสือเรียนหรือหนังสือสำหรับเด็กจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนหรือหนังสือสำหรับเด็ก โดยจะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

งานวิจัยที่ศึกษาหนังสือเรียนในประเด็นเรื่องเพศ : ตรีวิทย์ อัศวศิริศิลป์ (2562) เรื่อง "มิติหญิงชายในแบบเรียนของไทย : การวิเคราะห์เนื้อหา" โดยศึกษาจากหนังสือเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ผลการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนมีการใช้ภาพหรือคำในการระบุเพศชายสูงกว่าเพศหญิงในทุกระดับชั้น การนำเสนอรูปภาพพบรูปภาพเพศชายมากกว่าเพศหญิง และการแสดงภาพของเพศหญิงจะเป็นฝ่ายที่ด้อยกว่าเพศชาย บทบาทของเพศชายในหนังสือเรียนเสริมสร้างความรู้สึกรู้สึกดี คิด ชายเป็นใหญ่ ชายคือบุคคลสำคัญ และชายคือผู้นำ ระดับการใช้คำระบุเพศหญิงและเพศชายจะมีจำนวนสูงขึ้นเรื่อย ๆ และจะสูงที่สุดในแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างด้านบทบาท หน้าที่ และค่านิยมระหว่างหญิงชายจะเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

กลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องเพศโดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขจิตา สครพุ่ม (2562) เรื่อง อุดมการณ์ทางเพศในพจนานุกรมคำใหม่ เล่ม 1-2: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ งานวิจัยนี้ศึกษาอุดมการณ์ทางเพศที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในข้อความประโยคตัวอย่างจากหนังสือพจนานุกรมคำใหม่ เล่ม 1-2 ฉบับราชบัณฑิตยสถาน โดยใช้มุมมองวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ผลการวิจัยพบว่ามีอุดมการณ์ทางเพศ 3 ประเด็น แต่ละประเด็นสื่อชุดความคิดย่อย 3 ชุดความคิด การใช้กลวิธีทางภาษาปรากฏการใช้กลวิธีทางภาษา 6 กลวิธี และด้านการบริโศคและการกระจายวาทกรรมพบว่า มีลักษณะการกระจายตัวบทแบบสื่อสารมวลชน ในด้านภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยแสดงให้เห็นว่ามีการแบ่งแยกบุคคลที่ปรากฏเน้นไปที่เรื่องทางเพศสภาพและตัดสินความเป็นหญิง ชาย และเพศอื่น ๆ จากสภาพทางกายที่แสดงออกไม่ได้พิจารณาถึงคุณสมบัติภายใน

ผลการศึกษา

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิดและงานวิจัยต่าง ๆ รวมไปถึงหนังสือที่ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาสุศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว จึงสามารถนำมาวิเคราะห์วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์อุดมการณ์เกี่ยวกับเพศทางเลือกด้วยกลวิธีทางภาษา โดยใช้วิธีการศึกษาตามแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis: CDA) ของแฟร์คลัฟ ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีกลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการนำเสนอภาพตัวกลุ่มเพศทางเลือกทั้งหมด 4 กลวิธี เช่น การใช้คำอ้างถึง การใช้คำมูลบท การใช้คำปรากฏร่วมกัน และการใช้วัจนกรรม ทั้งยังมีการใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อสื่อถึงภาพตัวแทนของกลุ่มเพศทางเลือกโดยนำเสนอเป็นภาพตัวแทนที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

ภาพตัวแทนที่พึงประสงค์ จะเป็นการใช้กลวิธีทางภาษาที่นำเสนอกลุ่มเพศทางเลือกในด้านบวก ดังนี้

1. **ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นบุคคลปกติ** : ภาพตัวแทนที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเพศทางเลือก เป็นบุคคลปกติทั่วไปไม่ได้แตกต่างจากเพศหญิงและเพศชาย มีการใช้กลวิธีทางภาษาที่พบได้แก่ การใช้คำอ้างถึง การใช้คำมูลบท และการใช้วัจนกรรม ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ (1) การกระทำหรือการแสดงออกที่เหมาะสมกับเพศของตนเอง มีความเป็นสุภาพชน และเหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่ว่าตนเองจะเห็นเพศชาย เพศหญิง หรือผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ เรียกว่า พฤติกรรมที่เหมาะสมทางเพศ (ม. 4, พัฒนาคุณภาพวิชาการ, น. 37)

ตัวอย่างที่ (2) ความเชื่อทางเพศเกิดขึ้นจากมุมมองหลายมิติจากสังคมไทยที่เปิดกว้างสำหรับ บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (ม. 4, วัฒนาพานิช, น. 29)

ตัวอย่างที่ (3) ความเชื่อทางเพศเกิดขึ้นจากมุมมองหลายมิติจากสังคมไทยที่เปิดกว้างสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่

(2) ความหลากหลายทางเพศไม่ได้ถือว่าเป็นความผิดปกติแต่อย่างใด

(5) การแสดงออกทางเพศที่ต่างไปจากเพศสรีระไม่ถือว่าเป็นความผิดปกติแต่อย่างใด หรือเป็นความเจ็บป่วยทางจิต แต่เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ตามธรรมชาติ (ม. 4, อักษรเจริญทัศน์, น. 67)

จากตัวอย่างที่ (1) และ (2) จะเห็นได้ว่าผู้ผลิตตัวบทเลือกใช้คำว่า **"ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ"** และ **"บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ"** เพื่อเรียกบุคคลที่ไม่ใช่ผู้หญิงและผู้ชาย โดยมีวิธีการนำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษาโดยการใช้นิยามในลักษณะนี้เป็นการกล่าวโดยรวม แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของเพศสภาวะ ว่าปัจจุบันไม่ได้มีเพียงแต่ผู้ชายและผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังมีมีความหลากหลายทางเพศอื่น ๆ อีกด้วย และจากตัวอย่างที่ (3) จะเห็นได้ว่าผู้ผลิตตัวบทมีการนำเสนอว่าในสังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปิดกว้างสำหรับกลุ่มเพศทางเลือกมากขึ้น โดยมีใช้กลวิธีทางภาษาที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องเพศ ยกตัวอย่างเช่น ความหลากหลายทางเพศ **"ไม่ได้ถือว่าเป็นความผิดปกติ"** หรือการแสดงออกทางเพศที่ต่างไปจากเพศสรีระ **"ไม่ถือว่าเป็นความผิดปกติ"** แสดงให้เห็นถึงความคิดหรือค่านิยมเดิม ๆ ของคนในสังคม ว่าอาจมีคนในสังคมบางกลุ่มคิดว่าผู้กลุ่มเพศทางเลือกคือผู้ผิดปกติ หรือเป็นความผิดปกติ ซึ่งผู้ผลิตตัวบทก็มีการเขียนเชิงปฏิเสธว่าแท้จริงแล้วความหลากหลายทางเพศไม่ได้เป็นความผิดปกติ และการแสดงออกทางเพศที่ต่างไปจากเพศสรีระก็ไม่ใช่ว่าผิดปกติ

2. ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเท่าเทียมกับเพศสภาวะอื่นมากขึ้น ภาพตัวแทนนี้นำเสนอว่ากลุ่มเพศทางเลือกมีสถานะทางสังคมเท่าเทียมกับผู้หญิงและผู้ชายมากขึ้น จากที่ได้ศึกษาพบว่ามีการใช้กลวิธีในการนำเสนอภาพตัวแทน คือ 1. การใช้คำอ้างถึงและกลุ่มคำที่ปรากฏร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ (4) สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของสังคมที่ยอมรับความแตกต่างและความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงความหลากหลายทางเพศและวิถีทางเพศ ดังนั้นวัยรุ่นจึงควรเรียนรู้เกี่ยวกับ (ม. 4, วัฒนาพานิช, น. 17)

ตัวอย่างที่ (5) ค่านิยมในเรื่องเพศของแต่ละวัฒนธรรมอย่างเปิดกว้าง รู้เท่าทัน สามารถเลือกและประยุกต์ใช้ค่านิยมในเรื่องเพศที่มีอย่างหลากหลายได้อย่างเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในสังคมไทยและการดำเนินชีวิตของตนเอง เพื่อการมีสุขภาพที่ดีและมีชีวิตที่มีความสุข (ม. 4, วัฒนาพานิช, น. 17)

จากตัวอย่างที่ (4),(5) จะเห็นได้ว่าผู้ผลิตตัวบทได้มีการใช้กลวิธีในการนำเสนอภาพตัวแทน 2 วิธี คือ 1) การใช้คำอ้างถึง เป็นการยอมรับของคนในสังคมสำหรับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยใช้คำศัพท์เกี่ยวกับการยอมรับ คือ **"เปิดกว้าง"** **"สำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ"** 2) การใช้คำปรากฏร่วมกันของคำอ้างถึงกลุ่มเพศทางเลือกกับ

คำศัพท์เกี่ยวกับความเท่าเทียม คือ "ยอมรับความแตกต่างและความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเพศทางเลือกมีสิทธิและมีความเท่าเทียมกับเพศภาวะอื่น ๆ หรือกล่าวได้ว่ากลุ่มเพศทางเลือกเท่าเทียมกับเพศภาวะอื่นมากขึ้น

ภาพตัวแทนที่ไม่พึงประสงค์ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในด้านลบ หรือไม่พึงประสงค์ ดังนี้

1. ความคิด ทัศนคติ ที่มีต่อกลุ่มเพศทางเลือกในด้านลบ: จากการศึกษาที่มีการนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในพฤติกรรมด้านลบ เพื่อสื่อให้เห็นถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งมีการปรากฏกลวิธีทางภาษาที่นำเสนอภาพตัวแทน 3 กลวิธี คือ การใช้คำที่ปรากฏร่วมกัน การใช้คำมูลบท และการใช้คำอ้างถึงยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ (6) ความรุนแรงทางวัฒนธรรมในเรื่องเพศความเชื่อที่ว่า เพศตามธรรมชาติมีเพียงเพศชายและเพศหญิง ส่วนเพศอื่น ๆ "ไม่ธรรมชาติ" ซึ่งส่งผลให้เกิดการกลั่นแกล้งกีดกันคนข้ามเพศ (ม. 5,พัฒนาคุณภาพวิชาการ,น. 93)

ตัวอย่างที่ (7) ครอบครัวเป็นต้นแบบให้สมาชิกยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและการแสดงออกทางพฤติกรรม ดังต่อไปนี้ 2.6 เป็นแบบอย่างในการแสดงออกทางพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสมแสดงออกถึงลักษณะบทบาทของชายและหญิงที่ชัดเจน เด็กหญิงมักจะเลียนแบบพฤติกรรมทางเพศจากแม่ เด็กชายจะเลียนแบบพฤติกรรมทางเพศจากพ่อ ดังนั้นเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่จะทำให้เด็กได้เรียนรู้การแสดงพฤติกรรมทางเพศของตนเองอย่างเหมาะสม แต่ถ้าครอบครัวไม่เป็นแบบอย่างในการแสดงพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสม อาจจะทำให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมทางเพศที่ไม่ถูกต้องตามเพศ เกิดการเบี่ยงเบนทางเพศได้ (ม. 5, สกสค., น. 25)

จากตัวอย่างที่ (6) จะเห็นได้ว่าการใช้กลวิธีทางภาษาโดยใช้คำมูลบทเพื่ออธิบายให้เห็นว่ากลุ่มเพศทางเลือกถูกกลั่นแกล้งและกีดกันจากคนในสังคม ซึ่งปัญหาการกลั่นแกล้งหรือถูกกีดกันของกลุ่มเพศทางเลือกนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่าเพศตามธรรมชาติมีเพียงเพศชายและเพศหญิง ส่วนเพศอื่น ๆ "ไม่ธรรมชาติ" จึงแสดงให้เห็นภาพว่ากลุ่มเพศทางเลือกเป็นผู้ถูกระทำ แต่ผู้เขียนก็ได้นำเสนอความคิดความเชื่อนี้ถือเป็นความรุนแรง แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการกระทำหรือความคิดดังกล่าว และจากตัวอย่างที่ (7) จะเห็นได้ว่าการใช้กลวิธีทางภาษาโดยใช้คำปรากฏร่วมกันเพื่ออธิบายให้เห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญในการสั่งสอนค่านิยม ความรู้ พฤติกรรมต่าง ๆ ให้กับสมาชิกภายในครอบครัว

ยกตัวอย่างคำในดวบทที่ว่า "เด็กเรียนรู้พฤติกรรมทางเพศที่ไม่ถูกต้องตามเพศ " เกิดการเบี่ยงเบนทางเพศได้ จากคำดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตดวบทมองว่ากลุ่มเพศทางเลือกมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ถูกต้อง ส่วนผู้หญิงและผู้ชายคือผู้ที่มีพฤติกรรมที่เป็นเหมาะสม และปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้พฤติกรรมทางเพศที่ถูกต้องเหมาะสมคือครอบครัว หากครอบครัวไม่เป็นแบบอย่าง เด็กย่อมเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม จนเกิดเป็นความเบี่ยงเบนทางเพศ แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมที่เหมาะสม คือ พฤติกรรมที่ถูกต้องตามเพศ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม คือ พฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามเพศ ภาพตัวแทนนี้พบจากดวบทของสำนักพิมพ์ สกสศ. เท่านั้น

2. ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมักถูกจำกัดสิทธิ์ต่าง ๆ จากสังคม เป็นการแสดงหมายถึง ภาพตัวแทนที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเพศทางเลือกยังไม่ได้รับโอกาสหรือสิทธิ์ต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกับเพศสภาวะอื่น ซึ่งมีปรากฏกลวิธีการนำเสนอภาพตัวแทนนี้ 2 กลวิธี ได้แก่ 1) การใช้คำที่ปรากฏร่วมกัน ลักษณะที่ปรากฏคือ คำอ้างถึงกลุ่มเพศทางเลือกการถูกร่วมกับคำที่มีความหมายเกี่ยวกับการประสบปัญหา เช่น การไม่รับเข้าทำงาน การถูกเลือกปฏิบัติ การถูกเลิกจ้าง 2) การใช้อุบายเพื่อสื่อความว่ามีปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศเกิดขึ้นในสังคม ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ (8) การเลือกปฏิบัติและการใช้ความรุนแรงต่อบุคคลที่มีชีวิตทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศหลากหลายเป็นปัญหาสำคัญระดับโลก บุคคลที่เป็นเลสเบี้ยน เกย์ คนรักสองเพศ และคนข้ามเพศ มักประสบปัญหาการเลือกปฏิบัติในตลาดแรงงาน ตั้งแต่การศึกษาอบรมเพื่อทำงาน การจ้างงานการปฏิเสธการเข้ารับทำงาน การถูกเลิกจ้าง และการไม่ได้รับโอกาสฝึกอบรมหรือเลื่อนตำแหน่งไปจนถึงการประกันสังคม (ม. 4, วัฒนาพานิช)

วิธีปฏิบัติทางวาทกรรม

1. การผลิตและกระจายดวบท

จากการผลิตดวบทหนังสือเรียน จะเห็นได้ว่าปัจจุบันหนังสือเรียนในรายวิชาต่าง ๆ ได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้เป็นไปตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และปรับเนื้อหาในหนังสือให้เข้ากับสังคมโลกปัจจุบันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหนังสือเรียนในรายวิชาพื้นฐาน สุขศึกษา ผู้วิจัยได้มีการศึกษาจากหนังสือหลาย ๆ สำนักพบว่าส่วนใหญ่ผู้ผลิตดวบทได้มีการปรับปรุงเนื้อหาตามกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ดังที่ปรากฏในคำชี้แจงและคำนำของหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาพื้นฐาน ยกตัวอย่างเช่น

คำชี้แจงของหนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษาพื้นฐานสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด (ม.ป.ป, คำชี้แจง) กล่าวไว้ว่า

ตัวอย่างที่ (9)

คำชี้แจง

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน สุขศึกษาและพลศึกษา ของบริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด ฉบับนี้ได้ปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาให้ถูกต้องและสอดคล้องตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก้ไขปรับปรุงเนื้อหาภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาในสาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว และสาระที่ 5 ความปลอดภัยในชีวิต เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถี ความเท่าเทียมระหว่างเพศ การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ซึ่งได้กำหนดคำสำคัญ ความหมาย เนื้อหา และตัวอย่าง โดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคประชาสังคมได้จัดทำขึ้น เพื่อเป็นกรอบและแนวทางให้ทุกสำนักพิมพ์ใช้ในการปรับปรุงแก้ไขหนังสือเรียนให้ถูกต้องเป็นที่เข้าใจตรงกัน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ทั้งนี้ การปรับปรุงหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน สุขศึกษาและพลศึกษาดังกล่าวยังคงยึดถือรากฐานเดิมของสังคมไทยไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน ผู้ปกครอง ครู และทุกคนในสังคม ในการร่วมสร้างความเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 อย่างเท่าเทียมไปพร้อมกัน

จากตัวอย่างที่ (9) จะเห็นได้ว่าหนังสือเรียนในรายวิชาสุขศึกษาพื้นฐาน ได้เริ่มมีการปรับปรุงโดยการนำเสนอภาพตัวแทนในส่วนของกลุ่มเพศทางเลือกมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยในปัจจุบันให้ความสนใจในเรื่องเพศ ความเท่าเทียมทางเพศรวมถึงความเสมอภาคทางเพศเพิ่มมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

จากการเรียนการสอนในห้องเรียน จะเห็นได้ว่าปัจจุบันหนังสือเรียนถือเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยมีผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ ครูผู้สอน และผู้รับองค์ความรู้ คือ นักเรียนผ่านหนังสือเรียน ดังนั้นจากการเรียนการสอนในห้องเรียนจึงหมายถึงห้องเรียนของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่มีการเรียนการสอนวิชาสุขศึกษา โดยโรงเรียนหรือสถาบันศึกษานับว่าเป็นสถานที่ ที่ผู้คนในสังคมเชื่อว่าเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ ดังนั้นแล้วเมื่อเกิดการเรียนการสอนหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นภายในโรงเรียนจึง

เปรียบเสมือนเป็นเครื่องช่วยตรวจเพื่อเพิ่มค่าน้ำหนักในการนำเสนอเนื้อหาจากหนังสือเรียนมากยิ่งขึ้น และยังสามารถทำให้ผู้เรียนเชื่อที่จะรับความรู้ รวมถึงความคิดในด้านต่าง ๆ ที่ครูผู้สอนนำเสนอในชั้นเรียนอีกด้วย

กล่าวสรุปการผลิตและกระจายตัวบท จะเห็นได้ว่าการผลิตหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา เป็นการสร้างวาทกรรมของกลุ่มที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านศาสตร์นี้โดยเฉพาะ โดยใช้กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีผ่านตัวหนังสือ โดยการผลิตจะต้องมีการเรียบเรียงเนื้อหาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผ่านการตรวจสอบประเมินคุณภาพทางวิชาการจากกระทรวงศึกษาธิการก่อน และเมื่อผ่านการประเมินจึงจะสามารถตีพิมพ์เพื่อใช้ในการเรียนการสอนตามสถานศึกษาได้ ด้วยเห็นนี้หนังสือเรียนจึงถือเป็นเครื่องซึ่งตรวจความเชื่อ และได้รับการยอมรับจากผู้คนในสังคมว่าถูกต้องและน่าเชื่อถือ ด้วยเหตุนี้ตัวบทหนังสือจึงถือเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติแฝง ล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนผู้เรียนให้สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมโลกได้

ภายใต้การผลิตหนังสือที่ใช้ในการเรียนการสอนนอกจากผู้ผลิตตัวบทแล้ว “รัฐ” ยังเป็นอีกส่วนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการศึกษา จะเห็นได้ว่าการผลิตหนังสือทุกเล่มที่จะใช้เพื่อการเรียนการสอนจะต้องมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดขึ้นโดยกระทรวงศึกษาธิการที่เป็นองค์กรของรัฐที่ดูแลในด้านการศึกษา ดังนั้นแล้วจึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่ารัฐมีส่วนในการควบคุมความคิดของคนในสังคมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันตามที่รัฐต้องการและในด้านการกระจายตัวบท ด้วยการเรียนในปัจจุบันจะยึดตามหนังสือเรียนซึ่งเป็นวาทกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ โดยมีครูผู้สอนเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ตัวผู้เรียนผ่านวิธีการต่างสอน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการนำตัวบทไปเผยแพร่สู่สังคมเป็นวงกว้าง ดังนั้นหนังสือจึงต้องมีความน่าเชื่อถือและจัดทำขึ้นเป็นหนังสือที่มีความคงทน เพื่อที่จะสามารถให้ผู้เรียนกลับมาศึกษาเพื่อทบทวนองค์ความรู้ได้เสมอ

2. การบริโภคและตีความตัวบท จะเห็นได้ว่าหนังสือรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาทุกสำนักพิมพ์ที่ผู้วิจัยได้นำมาทำการวิจัย ได้ผ่านการตรวจสอบประเมินคุณภาพโดยกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ จึงทำให้หนังสือเรียนรายวิชาสุขศึกษามีมาตรฐานและความน่าเชื่อถือจากคนในสังคม ดังนั้นเมื่อหนังสือเรียนได้มีการนำไปใช้ในการเรียนการสอน โดยผ่านครูผู้สอนจึงทำให้ผู้เรียนยอมรับ เชื่อ และปฏิบัติตามเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ

เรียน รวมถึงแนวคิด ค่านิยมที่แฝงอยู่ในตัวบทของหนังสือเรียนนั้นด้วย ทั้งนี้การที่จะผลิตหนังสือจึงต้องใช้วาทกรรมที่เน้นการอบรม สั่งสอน หรือโน้มน้าวให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามการใช้ภาษาหรือการนำเสนอภาพตัวแทนต่าง ๆ จึงต้องแสดงให้เห็นโดยชัดเจน ดังนั้นแล้วการที่จะตีความบทให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างลึกซึ้งจึงต้องใช้ครูเป็นตัวกลางในการส่งสาร เนื่องจากสังคมไทยเคยรพยกย่องว่าครูคือผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ทำให้เมื่อครูทำการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ จากหนังสือเรียนสู่ผู้เรียน ผู้เรียนจึงมีแนวโน้มที่จะรับฟังและปฏิบัติตามโดยง่าย

กล่าวโดยสรุป การศึกษาแนวคิดมิติด้านวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม โดยเป็นกรอบแนวคิดของแฟร์คลัฟ เพื่อใช้วิเคราะห์หาภาพรวมองค์ประกอบอันได้แก่ 1) การผลิตและกระจายตัวบท 2) การบริโภคนและตีความตัวบท ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า หนังสือเรียนถูกผลิตและถูกถ่ายทอดโดยกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคม คือ ภาครัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิสาขาสุศึกษา และครูผู้สอน ทำให้เนื้อหาที่ถูกตีพิมพ์ลงในหนังสือมีความน่าเชื่อถือ ประกอบกับฉกการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ จึงทำให้การที่จะนำเสนอเนื้อหาเรื่องเพศทางเลือกที่ปรากฏในหนังสือที่แฝงในด้านความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมของผู้ผลิตตัวบทและครูผู้สอนต่อกลุ่มเพศทางเลือกจะต้องมีการถ่ายทอดไปสู่ตัวผู้เรียน และเพื่อเป็นไปในทางเดียวกันการนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มคนหลากหลายทางเพศต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถรู้ถึงบทบาทของกลุ่มเพศต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม

อิทธิพลของสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการนำเสนอภาพตัวแทนเพศทางเลือกในหนังสือเรียน จากการศึกษาหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามีการอ้างถึงอิทธิพลของสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการนำเสนอภาพตัวแทนเพศทางเลือกในหนังสือเรียน โดยสรุปได้ดังนี้

1. **ความคิด ทัศนคติ ความเชื่อเดิมของคนในสังคม จะเห็นได้ว่าจากตัวบทหนังสือจะสื่อให้เห็นความคิดเรื่องเพศของคนในสังคมเดิมมักมองแต่เพียงเพศสรีระซึ่งคือเพศหญิงและเพศชายเท่านั้น จึงส่งผลให้ผู้ที่มีเพศสภาวะอื่นที่ไม่ใช่เพศหญิงหรือชาย ถูกมองว่าเป็นผู้ผิดปกติหรือแตกต่าง จึงส่งผลให้กลุ่มเพศทางเลือกถูกผลักออกมาเป็น "อื่น" หรือเป็น "คนชายขอบ" และความเป็นอื่นนี้เองทำให้ในบางครั้งผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศถูกจำกัดสิทธิ์หรือโอกาสบางอย่าง เพียงเพราะไม่ได้มีลักษณะตรงตามทีสังคมคาดหวังหรือกำหนดไว้**

ด้วยเหตุผลข้างต้นจากการศึกษาเนื้อหาว่าด้วยเรื่องเพศทางเลือกจากสำนักพิมพ์ 5 สำนัก ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าผู้ผลิตตัวบทพยายามที่จะนำเสนอว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความคิดหรือการกระทำที่ไม่เหมาะสม เพราะก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ และยังมีการนำเสนอเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าทุกเพศ มีความเท่าเทียมกันทั้งผู้หญิง ผู้ชาย และกลุ่มเพศทางเลือก ทั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตตัวบทมีเจตนาดีที่จะสร้างความเท่าเทียมระหว่างเพศให้แก่คนในสังคม เสมือนว่ากำลังพยายามลบความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่จากความคิดของคนในสังคม

2. กฎหมาย (Law) จากการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนสุขศึกษามีการใช้สหบทโดยการอ้างกฎหมายเพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยกฎหมายที่มีการกล่าวถึงในหนังสือเรียนสุขศึกษา ได้แก่ พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ซึ่งพระราชบัญญัตินี้เป็นพระราชบัญญัติฉบับแรกที่น่าเสนอเรื่องความเท่าเทียมระหว่างเพศมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดมาตรการคุ้มครองผู้ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ และป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ (ราชกิจจานุเบกษา, 2558: 27) ซึ่งจากที่ผู้วิจัยได้มีการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนสุขศึกษามีการนำเสนอให้เห็นถึงความเท่าเทียมเรื่องเพศมากขึ้น กล่าวสรุปที่ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาความเท่าเทียมทางเพศจากหนังสือเรียนสุขศึกษา 5 สำนักพิมพ์ พบว่ามีทั้งหมด 4 สำนักพิมพ์ที่ปรับปรุงและแก้ไขเนื้อหาตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศและกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ วัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์ และเอมพันธ์ และสำนักพิมพ์ที่ยังไม่ได้มีการปรับปรุงเนื้อหาตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ได้แก่ สำนักพิมพ์สกสค.

3. สื่อ (Media) หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสารจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือในเวลาเดียวกัน อาทิ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจุบันได้สำนักข่าวได้นำเสนอเกี่ยวกับเนื้อหาในหนังสือเรียนที่สะท้อนให้เห็นถึงความล้าสมัยเรื่องเพศ ซึ่งรายวิชาสุขศึกษาเองก็เป็นหนึ่งรายวิชาที่สำนักข่าวหลาย ๆ สำนักได้ออกมาเสนอข่าวและมีเสียงวิพากษ์จากคนในสังคม ยกตัวอย่างเช่น

1. ตัวอย่างการนำเสนอข่าวเรื่องเพศ จาก <https://www.posttoday.com/politics/56650>

2. ตัวอย่างเนื้อหาที่ใช้สอนรายวิชาสุขศึกษาเรื่องเพศจาก

https://www.matichon.co.th/education/news_1159681#google_vignette

3. ตัวอย่างข่าวเรื่องเล่าเช้านี้ เรื่อง สพร.สั่งตรวจสอบ หนังสือเรียนสุขศึกษา

แนวคิดหัวโบราณ สร้างทัศนคติผิด ๆ เหยียดเพศที่สาม

ซึ่งจะเห็นได้ว่า "สื่อ" เป็นสื่อกลางที่สำคัญที่มีส่วนในการประกอบสร้างภาพตัวตนของแต่ละเพศ เมื่อสื่อมีการนำเสนอเนื้อหาและผลิตซ้ำเนื้อหานั้น ๆ ย่อมทำให้ผู้รับสารเข้าใจว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอเป็นความจริง สุดท้ายนี้ "สื่อ" นับว่าเป็นช่องทางการสื่อสารที่จะกระจายสู่ผู้รับเป็นวงกว้าง ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อใหม่ ก็ถือเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีผลต่อการประกอบสร้างภาพตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกได้ทั้งสิ้น หากสื่อเลือกนำเสนอภาพของเพศทางเลือกโดยแฝงอคติหรือนำเสนอภาพด้านลบ อาจทำให้ผู้รับสารมีความเข้าใจต่อเพศทางเลือกเปลี่ยนไป ดังนั้นสื่อไม่ว่าจะเป็นช่องทางใดก็ตามควรมีการนำเสนอเนื้อหาเรื่องเพศโดยคำนึงถึงความเท่าเทียมระหว่างเพศ เน้นการให้ข้อมูลเรื่องเพศที่ถูกต้อง เพื่อให้คนทุกเพศอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเท่าเทียมและไม่เกิดอคติระหว่างเพศต่อเพศใดเพศหนึ่ง

เหตุการณ์ในสังคม จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันหรือประเด็นที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นอาจมีส่วนในการนำเสนอภาพตัวตนเพศทางเลือกในหนังสือเรียนได้ เพราะเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อรับรู้เรื่องในเรื่องหนึ่งของคนในสังคม หากพิจารณาในช่วงปีที่ผลิตหนังสือเรียนส่วนใหญ่พบว่ามีเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นสำคัญที่อาจเกี่ยวข้องกับการรับรู้เรื่องเพศทางเลือกเกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น 1) เทศกาล Pride Month 2) การร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิตและร่างพระราชบัญญัติสมรสเท่าเทียม เป็นต้น ซึ่งเหตุการณ์ในสังคมที่เกิดขึ้นจะสะท้อนให้เห็นว่า แม้สื่อจะมีพื้นที่ให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น หรือสังคมจะเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้นแล้ว แต่หนังสือเรียนวิชาสุขศึกษาก็อาจยังตามไม่ทันวาทกรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏในสังคม การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในหนังสือเรียนวิชาสุขศึกษาที่ถือเป็นพัฒนาการที่ดีในหนังสือเรียนของประเทศไทยแต่การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นยังเป็นการนำเสนอถึงการให้ข้อมูลเรื่องความหลากหลายทางเพศ หรือให้ภาพด้านลบหรือด้านที่ไม่พึงประสงค์ จึงสื่อให้เห็นว่าหนังสือเรียนอาจยังก้าวไม่ทันการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว

อภิปรายและสรุปผล

อภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยจะแบ่งการอภิปรายออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

1. **การนำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับกลุ่มเพศทางเลือก** จากการศึกษากลุ่มเพศทางเลือกพบว่าในหนังสือเรียนพื้นฐานวิชาสุขศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามีในตัวแทนทางตอนได้มีการปรับปรุงสอดแทรกเนื้อหาที่โดยกล่าวถึงทุกเพศสภาวะเมื่อนำเสนอ

เนื้อหาด้วยเช่นเดียวกัน นับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ผู้เขียนเริ่มให้ความสำคัญกับกลุ่มเพศทางเลือกมากยิ่งขึ้น ในการศึกษาด้านการนำเสนอภาพตัวตนของส่วนกลุ่มเพศทางเลือก จะเห็นได้ว่าเมื่อพิจารณาจากภาพตัวตนกลุ่มเพศทางเลือก พบว่ามีการนำเสนอทั้งภาพที่พึงประสงค์และภาพที่ไม่พึงประสงค์ของกลุ่มเพศทางเลือก หนังสือเรียนสุขศึกษา มีบทบาทในการสร้างการรับรู้และความเข้าใจของสมาชิกในสังคมเกี่ยวกับชีวิต สุขภาพ และสวัสดิภาพในสังคม การเปิดพื้นที่ในการนำเสนอ และให้ความรู้เรื่องความหลากหลายทางเพศ ถือว่ามีความทันสมัยและเข้ากับบริบทสังคมปัจจุบัน นับเป็นสิ่งที่ "ควรค่าแก่การชมเชย" แต่อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้ว พบว่ามีภาพตัวตนที่ขัดแย้งกัน โดยมีการใช้กลวิธีทางภาษาที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียม และการไม่ยอมรับกลุ่มเพศทางเลือกปรากฏในหนังสือเรียนที่อาจแฝงทัศนคติด้านลบต่อกลุ่มเพศทางเลือกโดยที่ผู้เขียนอาจไม่รู้ตัว แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้กันทางความคิดระหว่างความคิดเดิมกับความพยายามปฏิเสธความคิดที่มีมาแต่เดิม เช่นเดียวกับงานวิจัยของของภักทิธา แรมวาลัย (2563) และ ศษชธิป พาณิชตระกูล (2556) ที่พบทั้งภาพตัวตนที่นำเสนอภาพด้านบวกและภาพด้านลบของกลุ่มเพศทางเลือก

2. การถ่ายทอดชุดความคิดจากหนังสือเรียนสู่ผู้รับตัวบท จากหนังสือเรียนสู่

ผู้เรียน จะเห็นได้ว่าการที่ผู้ผลิตพยายามตีกรอบในการนำเสนอความคิดอันกำหนดให้เห็นว่า “พึงประสงค์” “ถูกต้อง” และ “เหมาะสม” คล้ายการตั้งมาตรฐานการปฏิบัติตนของเพศต่างๆ ในสังคม และเมื่อมีผู้ไม่ปฏิบัติตามหรือทำในสิ่งที่ต่างออกไปจากที่กำหนด อาจถูกมองว่าเป็นคนแตกต่างหรือผิดปกติ ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้จึงทำให้เห็นการนำเสนอภาพตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือโดยมีเนื้อหาหรือบทความในลักษณะที่จำกัดหรือซ้ำเติม และเมื่อแนวคิดลักษณะนี้ถูกถ่ายทอดไปยังผู้รับตัวบท จะทำให้เกิดช่องสงสัยหรือเกิดกระบวนการคิดที่รุนแรงขึ้นเนื่องจากตัวบทที่ถ่ายทอดไม่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ในทางกลับกันหากมีการนำเสนอภาพตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกว่าเป็นคนปกติ ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) และ Natthaporn Panpothong (2015) ที่พบว่าหนังสือสำหรับเด็กและหนังสือเรียนไม่ได้เพียงทำหน้าที่ส่งสารทางวิชาการ แต่ยังทำหน้าที่เป็นสารทางอุดมการณ์ที่ตอกย้ำหรือสื่อความคิดที่มีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกของคนในสังคม หนังสือเหล่านี้จะทำให้ผู้เรียนคุ้นเคยและคุ้นชินกับอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในตัวบท

3. การปรับปรุงเนื้อหาของหนังสือเรียนวิชาสุศึกษา การศึกษาคครั้งนี้ศึกษา

ข้อมูลจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่าหลังจากที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 สำนักพิมพ์ที่มีการปรับปรุงและแก้ไขเนื้อหาตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศและกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ วัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์ และเอมพันธ์ ยกเว้น สำนักพิมพ์ สกสศ. โดยผู้ผลิตหนังสือเรียนจะใช้วาทกรรมเชิงปฏิเสธแนวคิดของกลุ่มคิดที่ยังมองว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นผู้ผิดปกติ พบว่าการนำเสนอเนื้อหาเรื่องความหลากหลายทางเพศของทั้ง 4 สำนักพิมพ์ที่มีการปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 นี้มีบางส่วนที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะแตกต่างกับการนำเสนอเนื้อหาของสำนักพิมพ์สกสศ. จากการศึกษาหาสาเหตุที่ทำให้หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์สกสศ. มีการนำเสนอเนื้อหาที่ยังแฝงทัศนคติด้านลบต่อบางเพศภาวะ เช่น ทัศนคติเชิงลบต่อผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศที่เห็นได้จากภาพตัวแทนผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นผู้ผิดปกติ และภาพตัวแทนผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่ปรากฏเพียงข้อมูลจากสำนักพิมพ์สกสศ. นั้นพบว่าเมื่อภาครัฐเป็นตัวกำหนดหลักสูตรจึงทำให้ทุกสำนักพิมพ์ได้มีการปรับปรุงเนื้อหาในหนังสือใหม่เพื่อให้มีการนำเสนอเนื้อหาไปในทิศทางเดียวกัน และเมื่อสำนักพิมพ์ สกสศ. ไม่มีการแก้ไขเนื้อหาในหนังสือจึงทำให้เกิดความแตกต่างจาก 4 สำนักพิมพ์ดังกล่าว แต่ถึงอย่างไรก็ตามสำนักพิมพ์สกสศ. ก็มีเนื้อหาบางส่วนที่นำเสนอหรือสร้างความเท่าเทียมระหว่างเพศเช่นเดียวกัน

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นในเรื่องการนำเสนอภาพตัวแทนของกลุ่มเพศทางเลือกในหนังสือเรียนได้อย่างชัดเจน ผ่านการเลือกใช้ ภาษา ของผู้ส่งสารนั้นก็คือผู้ผลิตตัวบทและภาครัฐที่ต้องสร้างสมาชิกที่พึงประสงค์ออกสู่สังคม ดังนั้นหากหนังสือเรียนมีเนื้อหาที่สื่อให้เห็นถึงความเท่าเทียมทางเพศ หรือกล่าวถึงกลุ่มกลุ่มเพศทางเลือก จะทำให้สังคมได้เรียนรู้หรือรับรู้การมีอยู่จริงของคนกลุ่มนี้ แต่หากการที่หนังสือยังมีการนำเสนอภาพตัวแทนของกลุ่มเพศทางเลือกไม่พึงประสงค์ คนในสังคมก็จะยังไม่รับรู้หรือไม่ยอมรับคนกลุ่มนี้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุผลเหล่านี้หนังสือเรียนเองจึงถือเป็นเครื่องซึ่งตรวจความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมของคนในสังคม หากผู้ผลิตตัวบทมีการระมัดระวังในการใช้คำ ไม่นำเสนออคติเรื่องเพศ หนังสือเรียนที่จะสามารถส่งเสริมให้สังคมเปิดกว้างและยอมรับความหลากหลายทางเพศมากขึ้นด้วย

สรุปผล

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หัตถการทางเพศด้วยกลวิธีทางภาษาผ่านภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในตัวบทเรียนหนังสือรายวิชาสุขศึกษาพื้นฐานมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยเก็บข้อมูลจากสำนักพิมพ์ 5 สำนักพิมพ์ ได้แก่ พัฒนาคุณภาพวิชาการ, วัฒนาพานิช, สกสค., อักษรเจริญทัศน์ และเอมพันธ์

ผลการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนสุขศึกษาไม่ได้มุ่งเน้นแต่เพียงการให้ความรู้ในรายวิชา แต่ยังมีการแฝงกลวิธีการนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกไว้ด้วยทั้งสิ้น 4 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำอ้างถึง การใช้คำมูลบท การใช้คำปรากฏร่วมกัน และการใช้วัจนกรรม ซึ่งกลวิธีเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและทัศนคติบางประการในการนำเสนอภาพตัวแทนของกลุ่มเพศทางเลือกในมุมมองต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น 1) การนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกที่พึงประสงค์ ได้แก่ สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของสังคมที่ยอมรับความแตกต่างและความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงความหลากหลายทางเพศและวิถีทางเพศ และ 2) การนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ ความรุนแรงทางวัฒนธรรมในเรื่องเพศความเชื่อที่ว่า เพศตามธรรมชาติมีเพียงเพศชายและเพศหญิง ส่วนเพศอื่น ๆ “ไม่ธรรมชาติ” จึงส่งผลให้เกิดการกลั่นแกล้งกีดกันคนข้ามเพศในสังคม ซึ่งโยงไปสู่ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดดั้งเดิมของคนในสังคม ภูมิหายที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการนำเสนอปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมผ่านสื่อสาธารณะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

ในด้านผลการศึกษาแนวคิดมิติด้านวิถีปฏิบัติทางทฤษฎี โดยเป็นกรอบแนวคิดของแฟร์คลัฟ เพื่อใช้วิเคราะห์หาภาพรวมองค์ประกอบอันได้แก่ 1) การผลิตและกระจายตัวบท 2) การบริโภคและตีความตัวบท พบว่าหนังสือเรียนถูกผลิตและถูกถ่ายทอดโดยกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคม คือ ภาครัฐ ผู้ทรงคุณวุฒิสาขาสุขศึกษา และครูผู้สอน ทำให้เนื้อหาที่ถูกตีพิมพ์ลงในหนังสือมีความน่าเชื่อถือ ประกอบกับฉากการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ จึงทำให้การที่จะนำเสนอเนื้อหาเรื่องเพศทางเลือกที่ปรากฏในหนังสือที่แฝงในด้านความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมของผู้ผลิตตัวบทและครูผู้สอนต่อกลุ่มเพศทางเลือกจะต้องมีการถ่ายทอดไปสู่ตัวผู้เรียน และเพื่อเป็นไปในทางเดียวกัน การนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มคนหลากหลายทางเพศต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถรู้ถึงบทบาทของกลุ่มเพศต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

ทั้งนี้ผลการวิจัยก็แสดงให้เห็นถึงการสร้างภาพตัวแทนกลุ่มเพศทางเลือกในหนังสือเรียนเมื่อพิจารณาเทียบกับเหตุการณ์ในสังคมที่แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนความคิดเรื่องเพศสถานะแล้ว พบว่าการปรับปรุงเนื้อหาของหนังสือเรียนสุขศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแม้จะแสดงพัฒนาการที่สำคัญและมีการนำเสนอเกี่ยวกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมากยิ่งขึ้นแต่ก็ยังปรับเปลี่ยนได้ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงในสังคมด้วยเหตุนี้อาจนำไปสู่การผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สุขศึกษา และพลศึกษา**. กรุงเทพฯ: สกสค.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สุขศึกษา และพลศึกษา**. กรุงเทพฯ: สกสค.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**, จาก <http://academic.obec.go.th/newsdetail.php?id= 75>.
- กิตติ ประมัตถผล และคณะ. (2562). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4**. นนทบุรี: เอ็มพันธ์.
- กุลสุมาวดี คำเกลี้ยง และคณะ. (2562). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**. นนทบุรี: เอ็มพันธ์.
- กุลสุมาวดี คำเกลี้ยง และคณะ. (2562). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6**. นนทบุรี: เอ็มพันธ์.
- คชาธิป พานิชตระกูล. (2556). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ว่าด้วยชายรักชายในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย ปีพ.ศ. 2555: การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) คณะอักษรศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬารัตน์ 9 แอร์พอร์ต. (2566). **"Pride Month " เดือนแห่งความภูมิใจของ LGBTQ ความหลากหลายทางเพศที่เท่าเทียม**, จาก <https://ch9airport.com/pride-month/>.
- ตรีวิทย์ อัศวศิริศิลป์. (2562). **มิติหญิงชายในแบบเรียนของไทย: การวิเคราะห์เนื้อหา.วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, 37(1), 118–130.**

ปริยศ กิตติธระศักดิ์. (2560). ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคำนิยามในการศึกษาถึงความหลากหลายทางเพศในคนกลุ่มน้อยทางเพศในประเทศไทย.

วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต, 31(2), 114.

พนม เกตุมาน. (2566). **การสอนเพศศึกษา-ครอบครัวศึกษาในวัยรุ่น**, จาก http://www.psyclin.co.th/new_page_38.html.

พรสุข หุ่นนิรันดร์ และคณะ. (2562). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา ชั้น**

มัธยมศึกษาปีที่ 5 (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.

พรสุข หุ่นนิรันดร์ และคณะ. (2563). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา ชั้น**

มัธยมศึกษาปีที่ 4 (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.

สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยฯ (สวท) ในพระราชปณิธานสมเด็จพระศรีนคริน

ทราบรมราชชนนี. (2555). **พ.ร.บ.คู่ชีวิตแตกต่างกับ สมรสเท่าเทียม อย่างไร**,

จาก <https://ppat.or.th/พ-ร-บ-คู่ชีวิตแตกต่างกับ/>.

สมหมาย แดงสกุล และคณะ. (ม.ป.ป.). (2551). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาและ**

พลศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.

สำนักข่าวไทย. (2561). **คนข้ามเพศร้องหนังสือเรียนสุขศึกษา เนื้อหาเหยียดเพศ**, จาก

<https://tna.mcot.net/tna-246450>.

สำนักงานราชกิจจานุเบกษา. (2558). **พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ.**

2558, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2558/A/018/17.PDF>.

สิริภัทร เชื้อกุล. (2563). **ภาพตัวแทนผู้เรียนอาชีวศึกษาที่ประกอบสร้างผ่านภาษาใน**

วาทกรรมสื่อมวลชนและวาทกรรมสื่อภาครัฐ-การศึกษานวาทกรรม

วิเคราะห์เชิงพหุภพ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต) ภาควิชา

ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพร รักดีผาสุข. (2561). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการ**

นำมาศึกษาภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬา.

อุทัย สงวนพงษ์ และ สุนันฐา สงวนพงศ์. (2563). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษา**

และพลศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. กรุงเทพฯ: บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).

อุทัย สงวนพงษ์ และ สุนันฐา สงวนพงศ์ (2563). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาและ**

พลศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. กรุงเทพฯ: บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).

Barker, C. (2008). **Cultural Studies: theory and practice**. Los Angeles: Sage.

Fairclough, N. (1995a). **Critical discourse analysis: the critical study of language**. New York: Longman.

Panpothong, N. (2015). Thai Primary School History Textbooks: A Textually-oriented Critical Discourse Analysis. **Journal of Language and Linguistics**, **34**(1), 66–93.